

Vluchtelingen als literair thema

Duitse literatuur #8

Boeken - 10 april 2018 - Auteur: Britta Böhler

Jenny Erpenbeck en Bodo Kirchoff, toonaangevende auteurs, schreven allebei over de recente vluchtelingencrisis. Maar het beste Duitse boek over het lot van vluchtelingen is volgens Britta Böhler een klassieker uit 1948: 'Transit' van Anna Seghers. Die roman is nu verfilmd.

Het thema vluchtelingen neemt al geruime tijd een prominente plaats in binnen het politieke debat, in Nederland evenals in Duitsland. Het was dus slechts een kwestie van tijd dat het onderwerp ook zijn weerslag zou vinden in hedendaagse fictie. Twee voorbeelden van schrijvers die het thema vluchtelingen recentelijk in hun boeken hebben verwerkt, zijn Jenny Erpenbeck en Bodo Kirchoff, die allebei tot de meest toonaangevende Duitse auteurs behoren.

Erpenbecks roman 'Gehen, ging, gegangen' verscheen in september 2015, op het hoogtepunt van de vluchtelingencrisis in Duitsland en vlak na de befaamde uitspraak van bondskanselier Merkel: "Wir schaffen das!" In het boek volgen wij Richard, een gepensioneerde hoogleraar filologie, die in Berlijn kennis maakt met een groep Afrikaanse vluchtelingen. Richard kan de situatie van de vluchtelingen weliswaar niet fundamenteel verbeteren, maar hij probeert hen desalniettemin te helpen waar hij kan, onder andere door het geven van taallessen (vandaar de titel van het boek: de vervoeging van het werkwoord 'gehen').

Bodo Kirchoffs novelle 'Widerfahrnis' werd een jaar later gepubliceerd en won in oktober 2016 de prestigieuze Deutsche Buchpreis. Evenals Erpenbeck koos Kirchoff voor een buitenstaander die per toeval in aanraking komt met vluchtelingen. De gepensioneerde uitgever Joachim Reither rijdt samen met zijn nieuwe bekende Leonie Palm naar Sicilië, waar de twee geconfronteerd worden met bootvluchtelingen uit Afrika. Tijdens een romantisch diner ontmoet het stel een getraumatiseerd weeskind en ze besluiten het meisje te adopteren.

Jenny Erpenbeck: '[Gehen, ging, gegangen](#)' (Knaus 2015)

Nederlandse vertaling van Elly Schippers: '[Gaan, ging, gegaan](#)' (Van Genneep 2016)

Bodo Kirchoff: '[Widerfahrnis](#)' (Frankfurter Verlagsanstalt 2016)

Nederlandse vertaling van Josephine Rijnarts: '[Wedervering](#)' (Lebowski 2017)

Anna Seghers: 'Transit' (Weller Verlag 1948 / verkrijgbaar als paperback bij Aufbau Verlag 1993)

Nederlandse vertaling van Elly Schippers: 'Transit' (Van Gennep 2012)

Hoewel Erpenbeck en Kirchhoff ervaren schrijvers zijn, zijn de twee boeken wat het thema vluchtelingen betreft slechts ten dele geslaagd. Erpenbeck doet haar best het lot van vluchtelingen voelbaar te maken, maar het boek is meer een tijdsdocument en een - zij het lovenswaardig - moreel appel dan een roman. En in Kirchhoffs novelle is de vluchtelingencrisis niet meer dan achtergrondruis voor een romantisch liefdesverhaal. Bovendien is de barmhartigheid jegens het vluchtelingenkind gekenmerkt door een vorm van machtsuitoefening die aan koloniale tijden herinnert. Beide boeken laten dus zien hoe moeilijk het kennelijk is dit actuele thema in fictie over het voetlicht te brengen.

Het beste boek over het lot van vluchtelingen is en blijft voor mij vooralsnog een Duitse klassieker: Anna Seghers roman 'Transit', voor het eerst verschenen in 1948. Het boek speelt zich af in Marseille aan het begin van de Tweede Wereldoorlog en de stad wemelt van Duitse vluchtelingen die hun dagen slijten op de consulaten en in de havencafés. Allemaal hebben ze slechts één doel: Europa te verlaten. Een van hen is een naamloze 27-jarige Duitse vluchteling, die in een pizzeria zijn verhaal vertelt.

Anna Seghers, die zelf in 1941 via Marseille naar Mexico is geëmigreerd, schreef het begin van 'Transit' in de hotelkamers en cafés waar het boek zich afspeelt, wachtende op de kans Europa te ontvluchten. Het boek ademt een sfeer van angst, verveling en wanhoop en het behoort tot de beste romans die na de oorlog in Duitsland zijn verschenen.

Het verbaast dan ook niet dat de Duitse regisseur Christian Petzold zestig jaar na de eerste publicatie voor 'Transit' heeft gekozen om een film over vluchtelingen te maken, en niet voor het boek van Erpenbeck of Kirchhoff. 'Transit' ging in februari op het Berlijnse filmfestival de Berlinale in première en draait sinds begin april in de Duitse bioscopen. Filmliefhebbers in Nederland moeten helaas nog even wachten: de film is pas vanaf medio oktober in Nederland te zien. Maar dat laat voldoende tijd om van tevoren Anna Seghers klassieker te lezen.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/25644/vluchtelingen-als-literair-thema>